

Láska je dítě, svědomí moc nezná,
 ač z lásky přece poznání se rodí.
 Radši mlč, hříšnice má přelíbezná,
 z mých poklesků se tvoje mohou zrodit.
 Kvůli tvým zradám zrazuju i já
 hrubému tělu lepší svoji část:
 má duše tělu marně domlouvá,
 o lásce mluví – tělo chce jen slast.
 Už tvoje jméno navádí je k hříchu,
 jak otrok sloužit chce ti každým údem,
 k tobě se vzpíná, pyšné na svou pýchu,
 při tobě věrně stát i klesat bude.
 Do lásky celé svědomí své vkládám,
 když jenom pro ni zdvímám se i padám.

Pro lásku k tobě zhřešil jsem, jak víš,
 ty dvakrát víc, když lásku přísaháš mi:
 trháš slib manželský, když se mnou spíš,
 a nenávist pak za mou lásku dáš mi.
 Proč vyčítám však tobě ty dvě chyby,
 když já snad stokrát oklamat tě chtěl?
 Tak křivdil jsem ti falešnými sliby,
 až všechnu čest jsem v tobě poztrácel:
 přísahal jsem, žes laskavá a milá,
 čistá jak sníh a věrně milující,
 oslepil oči, abys světlem byla,
 tvou krásu nalhával svým zřítelnicím:
 lhal jsem jim, lhal, že krásná jsi a věrná,
 když pravda je, žes falešná a černá.

TAK TROCHU SVÁTEČNÍ
SHAKESPEAROVSKÁ POŠTA
ANEB CHVÁLA SONETU

Je to až zázrak, co všechno se vejde do oné stísněné komůrky, která na šířku měří pouhých pět stop a na výšku čtrnáct řádků, když do ní vstoupí William Shakespeare.

Přišel, jako skoro vždycky, k hotovému. Převzal sonet tak, jak mu jej zanechali jeho předchůdci, včetně oné drobné úpravy, onoho rétorického ocásku, který mu vymyslel sir Thomas Wyatt a kterému se říká heroický kuplet, třebaže heroického na něm není vůbec nic. Spíše je to epigram či aforismus, zkrátka vypointovaná sentence, jakoby vypůjčená ze soudobých příruček rétoriky či dvorských manuálů dobrých mravů.

Shakespeare se v tomto ohledu projevil jako autor naprosto nevyvalézavý. A přece se, jako vždy a všude, i v tomhle stísněném prostoru zařídil zcela po svém. Židli si přistrčil trochu blíž ke stolu, malinko natočil papír, a namísto aby své sonety adresoval krásné a zbožňované ženě, oslovil v nich mladého aristokrata, svého mecenáše, a začal ho nabádat, ať má děti.

V sonetu se seběhlo už ledacos. Prostořeká a hubatá Becchi-na v něm byla dřív než zbožňovaná Beatrice a Laura. A Michelangelo Buonarroti také napsal část svých nejkrásnějších sonetů krásnému Tommasu Cavalierovi. Ale vyzývat mladého krásného muže, aby měl děti? Cožpak to je, řekněte sami, vhodné téma pro jednu z nejslavnějších sonetových sbírek světové poezie? Děti jako pojistka na věčný život! Děti jako nejlepší investice do vlastního já! Lichváří vlastní krásy! Úroková míra a nesmrtelnost! Cožpak se Shakespeare (například v Sonetu 6) rozhodl udělat nesmrtelnou poezii i z bankovnictví?

Ale kdyby zůstalo jen u toho! Co tomu asi říkal Shakespeareův spanilý aristokratický patron, když se dozvěděl (v Sonetu 20), že Příroda ho původně stvořila jako ženu, a teprve mnohem později se rozhodla změnit mu pohlaví, neboť se s ním chtěla, zcela evidentně na truc Shakespeareovi, milovat sama? Ale Shakespeare nakonec na Přírodu vyzrál. „Tvá láska patří mně, ač vybaven, / Přírodou byl jsi k potěšení žen.“ říká vítězně, leč s náznakem jisté lítosti v závěrečném dvojverší.

Dovedete si představit, že by něco podobného napsal kterýkoliv básník *dolce stil nuovo* nebo třeba Petrarca? Něco takového se přece v sonetech dělat nemá!

Shakespeare to udělal a budiž mu za to dík. Dvacátý sonet připomene řeckou báj, v níž si bohové, tolik podobní lidem, dělají samé naschvály a znepřijemňují si život, jak to jen jde. Je to sonet cudný i necudný a jeho adresát je, podobně jako například Orlando Virginie Woolfové, mužského i ženského rodu současně, „můj milý“ i „moje milá“. Je to renesanční hermafrodit neboli obojetník neboli androgyn.

Řečovou obdobou androgynství je významová podvojnost. A podvojně či obojetně nejsou v Shakespeareových sonetech jen významy slov, ale také postoje, emoce a nálady těmito slovy implikované, podvojný, hluboce ambivalentní je i vztah Shakespeara k mladému, krásnému a urozenému adresátovi sonetů. Dvacátý sonet je vyznáním lásky, renesanční chválou zbožňované a uctívané bytosti. Zároveň je to básnický žert, choulostivá anekdota, která by adresáta neoplývajícího smyslem pro humor mohla hluboce urazit.

A v tomhle se Shakespeare vyzná mistrovsky. Nejenže v jediném sonetu dokáže chválit, dokonce lichotit, a zároveň urazit, ale umí lichotit tím, že uráží, a urážet tím, že lichotí. Shakespeareovy sonety zkrátka nejsou vždy tím, čím se zdají být, a často se zdají být tím, čím nejsou.

Dnes je všeobecně přijímaným názorem, že prvních sto dvacet šest sonetů je adresováno příteli, zatímco adresátkou ostatních sonetů (s výjimkou posledních dvou) je žena. Je pravděpodobné, že oním aristokratickým přítelem a mecenášem básníka byl mladý, krásný, mocný a bohatý hrabě ze Southamptonu, je možné, že černou dámou sonetů byla Mary Fittonová. Ale ani jedno, ani druhé nelze tvrdit s jistotou. Stejně tak dodnes nikdo přesně neví, a nejspíš nikdy vědět nebude, kdy přesně Shakespeare sonety psal a za jakých okolností je psal. Nepopíratelným faktem je, že kniha s názvem Shakespeareovy sonety (Shakespeares Sonnets) poprvé vyšla roku 1609, stejně jistě však je, že šlo o pirátské vydání nakladatele Thomase Thorpa a že Shakespeare o vydání sonetů nevěděl, neprovedl autorské korektury a nestanovil pořadí sonetů. Žádné jiné Shakespeareovo dílo, snad s výjimkou Hamleta, nezbudilo tolik komentářů, tolik dohadů a spekulací. Jedinou nezpochybnitelnou jistotou je prostá, ale nadmíru významná skutečnost, že Sonety jsou.

Jak ale Sonety jsou? Proč se spolu se Shakespeareovými dramaty staly součástí, dokonce srdcem, kulturního kánonu západní civilizace? Proč ani po čtyřech staletích ani trochu nezestárly? Proč žijí dnes ještě intenzivnějším životem než v době svého vzniku? Proč je dnes v bezpočtu jazyků této planety čte víc čtenářů, než kdykoli předtím?

Samé proč. Mnoho otázek, málo odpovědí. I v textech Shakespeareových sonetů je víc otázek než odpovědí. Sonet 76 například obsahuje osm otázek, z nichž každá začíná slovem „proč“. Při bližším ohledání zjistíme, že těchto osm otázek (na každý verš oktávy připadá jedna) jsou vlastně variace otázky jediné, ale pro každého básníka a spisovatele zcela určující: proč píšu? A Shakespeareova odpověď zní: „To ty jsi, láska, moje věčné téma.“

Shakespeare v devátém verši sonetu 76 pojmenoval nejen téma tohoto sonetu, ale vlastně celé sonetové knihy. Neboť Shakespeareovy Sonety jsou především knihou lásky. Ale to platí téměř o všech

sonetech renesanční doby, můžete ihned namítnout. Psal snad o něčem jiném Dante, Petrarca, Michelangelo, Ronsard nebo například anglický dvořan, diplomat a voják sir Philip Sidney? V čem tedy vlastně spočívá výjimečnost a originalita Shakespearových sonetů?

Zdá se, že především v tom, že Shakespeare byl, na rozdíl od všech ostatních renesančních autorů sonetů, dramatický a divadelní básník. Ona komůrka, co měří na šířku pět stop a na výšku čtrnáct řádků, je vlastně malé shakespearovské divadlo a každé slovo v sonetu je herec a každý verš pak divadelní part. A na tomto přísně vymezeném prostoru, na tomto malém jevišti světa básnický mluvčí sonetů předvádí, co umí: přesvědčuje, radí, stěžuje si, utěšuje, vytýká, poučuje, nabádá, napomíná, vyzývá, chválí, lichotí, vemlouvá se, varuje a hrozí, zatracuje, prosí, vzteká se, soptí, nadává, vysmívá se, napaňuje se i pochybuje, uráží i uctívá, zpívá a spílá, zoufá si i doufá. Je přímočarý i manýristicky komplikovaný, fyzický i metafyzický, a ať píše o lásce či uplývání času, je v tom obsažena komedie i tragédie lidského údělu.

Právě v tomto neobyčejně širokém rejstříku emocí a vášní, v téměř všeobsáhlé zkušenosti lásky spočívá originalita Shakespearových sonetů především. Shakespearovy Sonety jsou knihou dobré lásky, ale také lásky bolestné, ba mučivé, vypovídají o lásce erotické i platonické, o lásce věrné i nevěrné, o lásce ryzí i o lásce zrazované a neustále zraňované, o lásce sobecké, ale také, vlastně především o lásce nesobecké, dokonce sebepopírající. Básnický mluvčí sonetů (persona, maska, ne nutně Shakespeare sám) neustále popírá sám sebe, dramatizuje svou téměř absolutní nesobeckost, dokáže všechno dávat a nebrat nic.

A tak vlastně není podstatné zjišťovat, které sonety jsou adresovány příteli a které černé dámě, protože daleko důležitější je, že všechny sonety jsou věnovány milované bytosti. Z textů sonetů samých většinou není patrné, zda touto bytostí je žena nebo muž.

I v tomto rodovém či sexuálním smyslu jsou Shakespearovy sonety dvojznačné a obojetné.

Bytostná ambivalence Shakespearových sonetů se projevuje i v tom, že na rozdíl od všech ostatních renesančních básníků sonetů Shakespeare nepoužil v Sonetech jediného vlastního jména (nepočítáme-li hříčku se Shakespearovým křestním jménem v sonetech 135 a 136). V celé jeho sonetové knize nenalezneme žádnou Beatrici, Lauru, Stellu, Delii, Licii, Dianu ani Ideu. Komunikační model Shakespearových sonetů spočívá v prostém a blíže nespecifikovaném vztahu „já“ a „ty“. Tento vztah představuje základní dramatickou, divadelní situaci Shakespearových sonetů a propůjčuje jim nadčasový, univerzální význam. V Shakespearových sonetech, řečeno jednoduše, mluví člověk k člověku a není náhodné, že velká většina sonetů jsou implikované dialogy.

Přímým oslovením se Shakespearovy sonety blíží renesančnímu epistolárnímu žánru. Každý Shakespearův sonet lze chápat jako rozhovor či jako dopis ve verších, celou jeho sonetovou sbírku pak jako básnickou korespondenci.

Žádné Velké Umění, v němž promlouvá Bard či Klasik. Spíš příležitostná poezie, dopisy pro všední den. Tak trochu sváteční shakespearovská pošta.

Žádné velké myšlenky, žádné věčné pravdy. Jen paradoxy konkrétního bytí.

Martin Hilský